

SOURCES ON ONAAT DEVARIM

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d" to be published in the future.

1 ויקרא כה: יז, יז

וְכִי-תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל-תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת-אָחִיו :
וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ וְיִרְאַתְךָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ד' אֱלֹהֶיכֶם :

2 פירוש רש"י על ויקרא כה: יז

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ - כאן הזהיר על אונאת דברים (ת"כ פרק ד, א), שלא יקניט איש את חבירו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ...

3 משנה בבא מציעא ד: י'

כֶּסֶם שְׂאוֹנָה בְּמִקַּח וּמִמְכָּר. כֵּךְ אֹנְאָה בְּדַבְרִים. לֹא יֹאמֵר לוֹ בְּכֶמֶה חֲפֵץ זֶה. וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַח. אִם הִיא בְּעַל תְּשׁוּבָה. לֹא יֹאמֵר לוֹ זְכוּר מַעֲשֶׂיךָ הֶרְאִשׁוֹנִים. אִם הוּא בֶּן גְּרִים. לֹא יֹאמֵר לוֹ זְכוּר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ. שְׂנֵאמֵר (שמות כב) "וּגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ":

4 בבא מציעא נח:

תנו רבנן: (ויקרא כ"ה) "לא תונו איש את עמיתו" באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממון? כשהוא אומר (ויקרא כ"ה) "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקיים (ויקרא כ"ה) "לא תונו איש את עמיתו" באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך, אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה. אם היו יסורין באין עליו, אם היו חלאים באין עליו, או שהיה מקבר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב (איוב ד') "הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד". אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו, לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם. רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך.

5 פירוש רש"י על בבא מציעא נח:, ויקרא כה: יז

שהרי דבר המסור ללב - ולפיכך נאמר בו ויראת מאלקיך, האי שהרי ליתן טעם למה נאמר בו יראה נקט ליה, והכי קאמר: שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של עושה, הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות, ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה, הייתי סבור שיש לך תבואה למכור או הייתי חפץ לקנות מקח זה. וכל דבר המסור ללב של אדם, נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות, אם לטובה אם לאוואה.

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ - ...ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלקיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלקיך:

6 ויקרא כה: יז ורש"י שם

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ וְיִרְאַתְךָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ד' אֱלֹהֶיכֶם :
וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ - כאן הזהיר על אונאת דברים (ת"כ פרק ד, א), שלא יקניט איש את חבירו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ, ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלקיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלקיך:

7 פירוש רש"י על בבא מציעא נט: ד"ה "חוץ משערי אונאה"

חוץ משערי אונאה - לפי שצער הלב היא, וקרוב להוריד דמעוּת.

8 שערי תשובה של רבינו יונה ג: כד

... באונאת דברים הכתוב מדבר, והוא מענין הצער והמצוק...

9 רמב"ם, ספר המצוות לא תעשה רנא

שהזיחנו מהונות קצנתנו את קצנתו בדברים והוא שנאמר לו מאמרים יכאיבוהו ויכעיסוהו.

10 שולחן ערוך, חושן משפט תכ: לד

המבעית את חבריו, אע"פ שחלה מהפחד, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים; והוא שלא נגע בו, כגון שצעק לו מאחוריו, או שנראה לו באפילה וכיוצא בו.

11 ספר החינוך, מצוה שלח

שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם... שורש מצוה זו ידוע, כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת... מדיני המצוה... שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, והפליגו בדבר עד שאמרו [שם] שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים: וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהן יותר מן הממון, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [שם] גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר [שם, שם] ויראת מאלקיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב... ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבריו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם... ויש לנו ללמוד דבר זה, שמוותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחתרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבריו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו...

12 קובץ אגרות חזון איש, חלק א

... והרי צריך לזהר שלא לגרום צער לחברו בדיבור קל, אל לרגע, ויש בזה לא תעשה דאורייתא כדאמרו סוף פרק הזהב.

13 חזון איש, קובץ אגרות א: לג

...מאד חובתי להזהר לגרום אי נעימות לבני אדם אף לרגע אחת.

14 ספר חסידים שיא

אל יפתה את בני אדם כך וכך רצו ליתן לו בסחורה, או שיאמר אני קניתי בכך וכך, ועל זה נאמר (צפני ג יג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית, ואל יתעה החפצים לקנות, שיראה להם פנים כאומר למכור אותם חפצים שבידו, ואין בלבו, והם אינם קונים במקום אחר, כי סבורים שזה ימכור להם, וכתוב (ויקרא כה יז) לא תונו שהונוהו בדברים, כי סבורים שזה ימכור להם, וכתוב (ויקרא כה יז) לא תונו שהונוהו בדברים, וכתוב (זכרי' ח טז) דברו אמת איש אל רעהו:

15 רשב"ם על פסחים קיב:

אל תעמוד על המקח - לסחור והמוכר ישראל הוא ואין לך דמים לקנות המקח ונמצא מפסידו חנם שלא יקחנו אחר מאחר שאתה מהפך בו:

16 פירוש מאירי על בבא מציעא נח:

אמר המאירי כשם שיש אונאה במקח וממכר כך יש אונאה בדברים ר"ל (1) שאסור להונות את חברו ולגרום לו פסידא בדבריו והוא שאמר לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח שהרי מתוך שהוא בוש לומר שאינו רוצה ליקח משפיל לו מקחו לומר שאינו שוה כל כך ואחרים שומעים ונמצא גורם לו פסידא (2) ואפילו לא היה אדם שם מ"מ הוא מטריחו ומצערו שחשב למכור ולא מכר.

17 שיטה מקובצת על בבא מציעא נח:

לא יתלה עיניו על המקח וכו' פירוש מפני שמשביח דעתו של מוכר. הראב"ד

18 בבא מציעא נט. ופירוש רש"י שם

אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה... אמר רב חסדא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

חוץ משערי אונאה הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו.

19) ספר חסידים תרנח

ממהרים להפרע מן האדם כשצועקים עליו, מאשר לא יצעקו עליו, שנאמר (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה', וכתוב (שמות כב כב) כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו...

20) בבא מציעא נח:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כה) "ויראת מאלקיך" וזה לא נאמר בו "ויראת מאלקיך". ורבי אלעזר אומר: זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר: זה ניתן להישבון, וזה לא ניתן להישבון.

21) מהר"ל, נתיבות עולם ב, אהבת רע ב

יש לך לדעת כי הפרש יש בין אונאה ובין כאשר הוא מכה את חברו ומצער, כי האונאה בפרט הוא לנפש האדם אשר מקבל האונאה ואין האונאה לגוף, כי מה אונאה יעשה אל הגוף. וכן הכתוב אומר (שמות כ"ב) וגר לא תונו ולא תלחצנו כי אתם ידעתם את נפש הגר וגו', הרי כי תלה אונאה בנפש שהיא מקבלת אונאה. וכל בושה היא לנפש כמו שהתבאר למעלה, ומפני כי האונאה היא לנפש והנפש היא בידו של הקב"ה.

22) בבא מציעא נט. ופירוש רש"י שם

אמר רבי אלעזר: הכל נפרע בידי שליח חוץ מאונאה, שנאמר ובידו אנך. על ידי שליח נפרעים על כל עבירות על ידי שליח. ובידו לא מסרה לשליח.

23) בבא מציעא נח: ורש"י שם

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים. אמר ליה: שפיר קא אמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא. דדש ביה - ככר הורגל בכך שמכנים אותו כן, ואין פניו מתלכנות, ומכל מקום זה להכלימו מתכוין.

24) בבא מציעא נח:

אמר ליה אבבי לרב דימי: במערבא במאי זהירי? אמר ליה: באחוורי אפי. דאמר רבי חנינא: הכל יורדין לגיהנם, חוץ משלשה. הכל סלקא דעתך? אלא אימא: כל היורדין לגיהנם עולים, חוץ משלשה שיורדין ואין עולין. ואלו הן: הבא על אשת איש, והמלבין פני חברו ברבים, והמכנה שם רע לחבירו. מכנה היינו מלבין אף על גב דדש ביה בשמיה.

25) תוספות על בבא מציעא נח: ד"ה "חוץ"

חוץ מג' שיורדין ואין עולין - אין לפרש דאין עולין לעולם... אלא ה"פ כל היורדין עולין מיד ואין אור של גיהנם שולט בהן... אבל יש מהם נדונין לעולם המלבין פני חברו ברבים דאמר בסמוך אין לו חלק לעולם הבא ויש שעולין לאחר י"ב חדש...

26) בבא מציעא נט. ופירוש רש"י שם

אמר רבי אבהו: שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהם: אונאה, וגזל, ועבודה זרה. פרגוד מחיצה שבין שכונה לצבא מרום. אינו ננעל להפסיד ראיתן מן המקום, אלא תמיד רואה אותם עד שיפרע.

27) פלא יועץ, ערך "אונאה"

...והכלל הוא שכל שמצער חברו בדבריו הוי אונאת דברים וכדי לידע באיזה דברים מצטער חברו יקיים תמיד מארז"ל שאמרו דעלך סני לחברך לא תעביד ורבים מעמי הארץ זה דרכם כסל למו שמצערים את חבריהם דרך שחוק וקלות ראש כדי להרבות שמחה של ... אפילו על שיחה קלה שמדברין לו והוא אינו מרגיש בצער חברו וחושב בדא מאי אם אני מצער אותו בשביל שעשה עמי שלא כהוגן הדין עמי לצער ואם הוא דרך שחוק אין כאן צער כי כן דרכם של בני אדם ולשחוק אמרתי מהולל ומתוך כך אין איש נחם על רעתו כי לא יחשוב לו עון אשר חטא אבל ראוי לדעת כי לא הותר לצער בדברים אפילו למי שציער אותו אם לא דרך תוכחת מגולה מאהבה...

28) שולחן ערוך, חושן משפט רכח:א

כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים, וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון זה בגופו וזה בממונו, והצועק על אונאת דברים נענה מיד.

29) בבא מציעא נט. ושולחן ערוך, חושן משפט רכח:ג

אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. צריך לזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה.

30 ספר חסידים תרמא

אדם שהוציא ניעו מחוטמו, והוא הולך לו, ובא אחר ונמאס בו, אותו שהוציא הניע יבא לדיון, לפי שגורם מיאוס לחבירו. וגם אם הביא בניו או בנותיו עמו בבית חבירו...

31 ספר יראים, סימן קפ

...וכשם שאונאה בדברים כך בעין רע שמראה לו פנים רעים

32 כתובות סב:

כי הא דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא, הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הוה מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי, לא אתא, חלש דעתה אחית דמעתיא מעינה, הוה יתיב באיגרא, אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה.

33 ספר חסידים תתקעב

מי שהוא חריף ומפולפל, ובעבור ענותנותו ילך במקום שהרב אומר לתלמידיו ההלכה, ואותו הרב אינו חריף ומפולפל, ויתבייש שזה יושב שם, אותו חריף חוטא אע"פ שאינו מקשה לו:

34 אגרת התשובה של רבינו יונה, יום שלישי

אסור לצער איש מישראל בין בדברים בין במעשה שנא' "לא תונו איש את עמיתו" וארז"ל באונאת דברים הכתוב מדבר ולשון אונאה לשון צער.

35 חיי אדם ב:קמג

מצער אחד מישראל בין בדברים בין במעשה, שנאמר "לא תונו" וגו'.

36 ספר החינוך, מצוה רמג, פירוש רמב"ן על ויקרא כה: יז-טו

...וכל שכן אם הזיק אותו בממון או צערו בשום דבר לדעת, ביטל עשה זו... ואני חושב עוד סברא, שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו...

37 שערי תשובה ג:קסה

והשלשה פנים שהם מצד העם: האחד - כי הוא מצער את הצבור בהטלת אימתו, ונאמר (ויקרא כה, יז): "ולא תונו איש את עמיתו", והוא על ענין הצער בדברים כאשר בארנו כבר:

38 שולחן ערוך, חושן משפט תכ:לב

המבעית את חבירו, אע"פ שחלה מהפחד, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים; והוא שלא נגע בו, כגון שצעק לו מאחוריו, או שנראה לו באפילה וכיוצא בו.

39 שו"ת חתם סופר, חושן משפט קעו

ג"י"ה קבלתי ע"ד השוחט מיכאל ראב שוחט בכפר א' פגע באיש א' נכבד כה' מיכאל פשקיו מקהלתו דמעלתו והתל בו שילדה אשתו של השוחט בן זכר ושמכבדו במצות מילת בנו באשר ידע המהתל ההוא כי הנכבד ר' מיכאל מהדר מאוד על מצוה זו וביום א' העבר נסע ר' מיכאל מהלך ארבעה שעות מקהלתו לכפר ההוא והנה שיקר בו ונקבה ילדה והי' לשחוק בעיני כל ונפשו בשאלתו וכן הגאון אבדק"ק ס"ה שואל אם יש להעביר השוחט מאומנתו על מעשה הנ"ל או מה לעשות לו... ומכ"ש דאיכא עלי' רשעת לאו דלא תונו פשיטא שיכולים להעבירו מאומנתו עד שיפייס את שכנגדו בכל מה שראוי לפי הנ"ל ולקבל תשובתו על חוצפתו ולאו של אונאה ועד אז אני מסכים להעבירו אם קבלו ב"ד טענת הצדדי' ואמתלאותם וימצא את השוחט חייב.

40 שו"ת אגרות משה אבן העזר ב:א

נשאלתי מהגאב"ד דשארמאש שליט"א באח צעיר שנזדמן לו שידוך הגון ואבי הכלה רוצה דוקא שישאנה תיכף ולא יחכה עד שיזדמן לאחיו הגדול שידוך וישא תחלה משום שרוצה שישא קודם שימלאו לו עשרים שנה והאח הגדול מצטער מזה אם רשאי הצעיר לישא תחלה ואם האב רשאי לעזור להצעיר כדרך האב לבנו. והנה פשוט לע"ד דאף לכתחלה יכול אח צעיר לישא אשה אף שאחיו הגדול לא נזדמן לו עדיין אשה לישאנה כי הרי הוא מחוייב לישא אשה ואיך שייך שלא יקיים חיובו בשביל שאחיו הגדול לא מקיים... אינו רוצה אבי האשה לחכות משום שרוצה שהחתונה תהיה קודם שנמלאו לו עשרים שנה ואם לא יתבטל הענין משום שאינו רוצה בחתן שיהיה יותר מבן כ' שנה והוא שידוך הגון שודאי אין עליו להפסיד ענין חשוב בשביל זה... ומה שרצה כתר"ה לומר דאולי יש להצעיר להמנע משום שהוא בושט עבור הגדול והוא כעין הלבנת פנים שהוא איסור חמור, הנה גם לענין הבושט הוא רק שבעצמו מתבייש מזה דהא הרבה יש שמתאחרין מלישא בשביל הרבה טעמים אם בשביל שיש שרוצים ללמד שחושבין שאחר הנישואין שיהיה רחים בצוארו לא יוכל ללמד.. וגם מסתבר שלא שייך לאסור לאדם מלעשות עסקיו וכל צורכי גופו בטענה שאחד יתבייש ע"י זה במה שהוא לא הצליח כמותו. ולכן איני רואה שום איסור ואף לא שום דבר שלא כהוגן בזה שישא הצעיר

תחלה ואדרבה זכה במצוה רבא דנישואין ופ"ר שחייב בן עשרים ולא יצטרך לבקש זכותים להנצל מהעונש דאמר רבא ותנא דב"ר ישמעאל והוא דבר ברור לדינא.

41) שו"ת קרן לדוד של הרב אליעזר גרינוואלד, אורח חיים יח

שאלת חכם הגיעני ואשר עלה ונסחכ"ק במי שהוא ישן בזמן תפלה אם חבירו להקיצו כדי שלא יעבור זמן תפלה או כדי שיתפלל בצבור... סיומא דהאי דינא דבמצוה חיובית לא מבעי במצוה של תורה ודאי צריך להעירו אפי"י אי חשבינן ל"י לאונס מ"מ כיון דאונסא כמאן דעביד ל"א ובר חיובא מקרי אף בשעת שינה מחויבין לזכותו במצוה, אלא אפי"י במצוה דרבנן אם הוא מקפיד על כך שלא לעבור זמן תפלה ומצטער על כך כשיתבטל מהמצוה הוי בכלל גמ"ח ומצוה וחיובא להקיצו לזכותו במצוה כמ"ש המג"א סי' נ"ה אבל אם אינו מקפיד ע"ז אין חיוב להקיצו דאין כאן חיוב תוכחה כיון דלא נחשב בזה כעובר אדרבנן דהא אנוס הוא כנ"ל אמנם היינו דוקא כשנרדם בשינה באונס דכיון דאונס הוא לא חל עליו חיוב מצוה דרבנן כלל אבל כשהלך לישן במכיון אף שהיה עדיין שהות, מ"מ כיון דהי"ל להזהר שלא תחטפנו שינה ויעבור זמן תפלה אף דהשתא אנוס הוא הו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס דקיימ"ל דלאו אונס הוא כמבואר בב"מ צ"ג וכ"פ כרמב"ם פ"ג מה שומרים ובש"ע חו"מ סי' רצ"א כנלענ"ד בס"ד.

42) קובץ מאמרים וגרות של הרב גר"א ווסרמן, חלק ב, עמוד 1

פעם אחת בהיותי בראדן ביקש ממני רבי משה לנדינסקי ראש הישיבה לקראו מחדרו בעת שיצאו הקהל לקידוש לבנה כשהתחילו לצאת הלכתי אליו לקראו אך מצאתיו שנרדם על גבי הספר ונסוגתי לאחור ניגשתי אל החפץ חיים ושאלתי ר' משה ביקש ממני לקראו לקידוש לבנה עכשיו שנרדם מה לעשות לעורר אותו או לאו והשיבני בקורטוב התרגשות קא סלקא דעתך? לעורר אדם משינתו? ונתחוויר לי אז עוד אי' מע' פנים למקרא כתוב (ויקרא כה: י') "לא תונו איש את עמיתו".

43) פתחי חושן, פרק טו, ס"ק ג

בספר "הזהירו בממון חבריכם" (עמוד קנו ואילך) האריך בענין גזל שינה ונראה פשוט שמכיון שצער גדול הוא הרי זה בכלל "לא תונו" ולשון גזל אינו מדויק כ"כ בזה אבל איסור צער ודאי יש בזה וכ"כ בשו"ת קרן לדוד או"ח סימן יח שאסור מן התורה להקיץ חבירו בשנתו משום צער והאריך שם לדון אם מותר ואם חייב להקיצו כדי שיקיים מצוה דאורייתא או דרבנן או לאפרושי מאיסורא ומה שדן שם בדין צער בע"ח באדם יתבאר בע"ה בדיני נזיקין ועוד האריך לדון אם ישן מיקרי בר דעת וגם עובר משום "ואהבת לרעך כמוך" והזכיר שם במי שעושה רעש בביתו או ברחוב בשעה שהשכנים ישנים ונראה פשוט שה"ה הגר בקומה עליונה ועושה רעש באופן שמפריע לשכן שלמטה במנוחתו ת"ז בכלל מצער ופשוט שבדברים הכרחיים וכן בדברים שגרתיים מסתבר שאין בזה איסור שעל דעת כן אדם דר בקומה שיש שכן מעליו שאי אפשר להזהר בכגון אלה וסבר וקיבל אבל יש דברים שאפשר למנוע כגון כשיש צורך להוציא ולהזיז מטות אפשר לעשות בשעה מוקדמת יותר ואע"פ שזה גורם לפעמים אי נעימות וכי מפני אי נעימות שלו מותר לגרום צער לחבירו ולהפריע למנוחתו בשעה מאוחרת וכן רצוי שבשעות הערב לילך בבית בנעלי בית רכים ולא להפעיל מקדחות או מכונת כביסה וכדומה ועוד נראה שאע"פ שלכתחלה אין לחשוש רק בשעה שדרך בני אדם שוכבים אם יודע שהשכן ישן מוקדם מהרגיל בגלל סיבה או אפילו שינת צהרים או אפילו סתם מנוחה יש להזהר בכל אלו אע"פ שאפשר שמדינא אין השכן יכול למנוע ממנו שימוש בביתו בדרך הרגילה ובכלל יש להמנע מרעש מיותר שלפעמים מצטער השכן בכך ומתבייש מלהגיד לו וע"י עוד בדיני נזיקין בהלכות נזקי שכנים בספר הני"ל דן בכמה צדדים של גזל שינה שעפ"י מנהג המדינה אין להקים רעש לאחר השעה ה-11 בלילה מה הדין במסיבה או בשמחה אם צריך להפסיק והביא שם תשובת גדול אחר מבלי לפרש שמו שמכיון שזה נעשה נוהג מקובל יש לנהוג כן ולענ"ד נראה שהעושה שמחה בביתו אפשר שאינו קשור לשעה זו שכן דרך שכנים לוותר במקרים מיוחדים וגם זה בכלל סבור וקיבל וכמובן שגם לזה יש גבול וגם יש בזה משום לפנים משורת הדין וע"י להלן עוד דן שם בדין בית מדרש ושיבה הסמוכים למקום מגורים אם מותר ללמוד בקול רם ותשובת אותו גדול שיתכן שיכולים השכנים להתנגד מראש שלא יקבעו שם ישיבה אבל אם לא התנגדו או שהישיבה קדמה הרי ירע וסבור וקיבל וצ"ע שלא ציין לדברי השו"ע בסימן קנו סעיף ג שכתב וכן יש לו לאחד מבני החצר ללמוד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות וה"הלכל מילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו ע"כ ומשמע שבכל אופן מותר ואפשר שיש לחלק דשאני התם שהוא אחד מבני החצר אבל כשיבא אחר שלא מבני החצר לקבוע שם ללמוד תשב"ר אפשר שיכולים לעכב וכבר הערתי בזה בספר צדקה ומשפט פרק יב ואי"ה בדיני נזקי שכנים אנסה לברר הלכה זו וה"ה גם במה שדן שם בדין בית מדרש שאומרים סליחות באשמורת או בחצות אם יכולים השכנים למחות עוד דל שם במקרה שיש שכן חולה והשיב אותו גדול שבדאי חייבים להתחשב בחולה ומשמע שם שגם בביהמ"ד כתב כן והנה בשו"ע שם בסעיף ב כתב המחבר שיכולים השכנים לעכב על אחד מהם הרוצה לעשות בביתו דבר המקים רעש. ודעת הרמ"א שכל שעושה בביתו ובחנותו אין יכולים לעכב עליו וסיים הרמ"א דהיינו דוקא בבריאים אבל כשיש חולה יכולים לעכב וכתב הנתיה"מ שם שאפילו חלה אח"כ משום דלא שייך חזקה בזה עי"ש ומשמע שבמקום חולי לא שייך הסברא דסבור וקיבל ולפי זה יש לדון בכל האמור לעיל שההיתר הוא משום דסבור וקיבל שבמקום חולי יכול מדינא לעכב עליו ויש להסתפק אם דין

חולה נאמר גם בתך דסעיף ג והיינו במילי דמצוה ששם ההיתר הוא לאו משום דסבור וקיבל ויש לדון דא"כ במקום שיש חולה יבטלו הלימוד והתפלה מביהכנ"ס וביהמדר"ר ולא מצאתי דבר זה וצ"ע וראיתי בחזו"א בב"ב סימן יג ס"ק יא שדן בדין חולה שיכול לעכב ויתבאר בע"ה בדיני נזיקין ואעתיק כאן הנוגע לענינו וז"ל נראה שאין דברי הריב"ש שבחולה יכול לעכב אלא בעושה דבר שאינו עיקר דירה כמו בעושה אריגה וכיו"ב שאין זה מצוי בכל אדם ולא ברוב בני אדם אבל אם עושה דברים שרוב ב"א עושין ולפעמים תשמישן ודיבורם משמיע קול שמפריע את החולה אינו יכול למחות אף אם החולה קדם ורשאי אדם לבנות בית אצל אבירו ולהכניס את העוללים והיונקים שצועקים בלילה ואין החולה יכול לעכב עליו שהרי אינו יכול לצאת מדירתו ע"כ ומדבריו נראה שכל דבר הרגיל לעשות במקום מסוים בכלל זה ולפי"ז נראה שגם בביהמדר"ר וביהכנ"ס אין החולה יכול לעכב ואפשר שכשעושים לפעמים שמחה גם זה בכלל תשמיש דירה באופן המקובל ולפי"ז דברי הריב"ש לא קאי גם במלמדי תינוקות וצ"ע בזה ועפ"י האמור נראה דלאו דוקא בביהמדר"ר דה"ה ליחיד הלומד בביתו אשיב כמילי דמצוה ואין השכן יכול לעכב עליו מללמוד בקול ומ"מ נראה שכל שאפשר לעשות באופן שלא יפריע מנוחת השכן חייב להשתדל בכך ועכ"פ לפני משורת הדין וכן יש להזהר בערבסוכות בשעת הקמת הסוכה שיש רעש שאע"פ שמצד הדין נראה שאינו יכול לעכב עליו אפילו בשעות הלילה אם כי מסברא נראה שגם לזה יש גבול דלא מסתכר שיוכל לעשות רעש בחצות הלילה מן הראוי להתחשב במנוחת השכנים ובסבלם.

44) שבת קנב. ורש"י שם

אמר ליה ההוא גוזאה לרבי יהושע בן קרחה: מהכא לקרחינא כמה הוי? אמר ליה: כמהכא לגוזניא. מהכא לקרחינא כמה הוי - כמה מהלך יש מכאן עד הקרח, ולהקניטו על קרחתו נתכוון.

45) יומא עא: ורש"י שם

תנו רבנן: מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש, והווי אזלי כולי עלמא בתריה. כיון דחזיונהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון. לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה דכהן גדול אמר להן: ייתון בני עממין לשלם אמרו ליה: ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן, ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן.

לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה ליטול רשות ממנו, ולפרוש לצד ביתן.

ייתון בני עממין לשלם לשון גנאי הוא, לפי שבאו מבני בניו של סנחריב, כדאמרינן במסכת גיטין (נז, ב). דעבדי עובדא דאהרן רודפי שלום.

דלא עבד עובדא דאהרן שהוניתנו אונאת דברים, ואמר מר (בבא מציעא נח, ב) לא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה) באונאת דברים הכתוב מדבר, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך.

46) ערוך השולחן, חושן משפט רכח:א

וי"א דאין מצווין על אונאת דברים שלא לאנותו רק למי שאינו בעל עבירות אבל לרשע מותר לאנות בדברים דשמא ע"י זה ישוב בתשובה ולכן אם כוונתו לשמים לאנותו לרשע בדברים כדי שישו בתשובה יכול לעשות כן וכן מי שמאנה את עצמו שהולך בדרך לא טוב וסובר שהולך בדרך הישר מותר לאנותו שאדם כזה אינו מכלל הישוב ודרך ארץ...

47) כתובות טז:

תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה: הרי שהיתה חיגרת או סומא, אומרי' לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה: (שמות כ"ג) מדבר שקר תרחק אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריהם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגנוו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

48) שולחן ערוך, אבן העזר סה:א

מצוה לשמח חתן וכלה ולרקד לפניהם ולומר שהיא נאה וחסודה (פי' מן ותשא חסד לפניו) אפילו אינה נאה.

49) ספר חסידים תרמב

יכול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חבירו, וכשישקר יעסוק לשנות כדי שלא יהא נראה כל כך שקר לגמרי.